

Inkorporationen af den gottorpske del af hertugdømmet Slesvig i året 1721.

En historisk undersøgelse.

AF

HOLGER HJELHOLT

---

1. »Forene og inkorporere«.

I det kongelig åbne brev af 8. juli 1846 om successionsforholdene i det danske monarki udtales det, at efter at den om arvefølgespørgsmålet nedsatte kommission havde tilendebragt sin undersøgelse, og efter at denne var foredraget i gehejmestatsrådet og overvejet af kongen, havde kongen »fundet det tilfulde stadfæstet, at ligesom arvefølgen i det for den danske krone ved tractater erhvervede hertugdømme Lauenborg er utvivlsom, således er samme kongelovens arvefølge for hertugdømmet Slesvig ifølge patentet af 22. august 1721 og derpå følgende arvehylding, ligesom endelig også ifølge de af England og Frankrig under 14. juni og 23. juli 1721 udstedte garantier og de med Rusland afsluttede tractater af 22. april 1767 og 1. juni 1773 i fuld kraft og gyldighed«.

Kommissionens resultater m. h. t. arvefølgen i hertugdømmet Slesvig findes gengivne i nr. 31 for 22. juli 1846 af kollegialtidende og går ud på følgende. Hensigten at ville indlemme Slesvig i Danmark giver sig, fastslår kommissionen først, »tilkjende i alle rådslagninger, som gik forud for patentet af 22. august 1721 og arvehyldingen af 3. og 4. september s. å. Vidnesbyrd

herom indeholder desuden en erklæring, ganske af kongens hånd, hvorved han ubetinget giver de grunde, som taledede for en sådan indlemmelse, fortrinnet for dem, der vare opstillede derimod«. Derpå blev, dette fastslår kommissionen som sit andet hovedpunkt, inkorporationen fuldbyrdet ved patentet og den påfulgte arvehylding.

For at nå til denne erkendelse behøver man blot, mener kommissionen, at læse patentets bestemmelse om, at det er kongens hensigt »selbigen Antheil [d. v. s. den gottorpske del af Slesvig] mit dem Unserigen zu vereinigen und zu incorporiren«, sådan som den »nødvendigen« må læses, nemlig »den fürstlichen Antheil mit dem Königlichen zu vereinigen und mit (zugleich mit) dem Königlichen zu incorporiren, und zu dem Behuf etc.«. At de to forenede andele inkorporeres i kongeriget, var, siger kommissionen videre, »nødvendigviis meningen, ikke blot fordi kongen i patentet allerede havde sagt, at han havde fundet sig bevæget til atter at tage den fyrstelige andeel i hertugdømmet Slesvig i possession, som et den danske krone i besværlige tider frakommet pertinens, men også fordi hine dispositive ord have henvisningen til hans tractatmæssige og garanterede ret til hele Slesvig, og derfor også med indbegreb af den gottorpske deel, til umiddelbar forsætning«. Da desuden den kongelige og den gottorpske del af Slesvig tilsammen udgjorde et hele, et »Corpus«, nemlig hertugdømmet, beviser allerede dette, hævder kommissionen, at de ikke kunde inkorporeres i hinanden indbyrdes, men kun i Danmark.

Fremdeles bemærker kommissionen, at når kongen, »hvad han afgjort vilde«, vilde inkorporere Slesvig, kunde han ikke inkorporere den fyrstelige andel alene. Han måtte først forene den med den kongelige for bagefter at inkorporere dem samlede i Danmark. »På denne måde gik kongen frem, og at han gjorde så, det udtalte han . . . Enhver anden opfattelse af hans ord har sproget imod sig; thi man inkorporerer ikke et land med (mit) et andet, men i et andet (dem anderen), uden når man inkorporerer dem begge i et tredie, og dette sidste kan her kun være Danmark«.

Endelig henviser kommissionen til, at Frederik IV lod det slesvigske våben flytte fra midterskjoldet til hovedskjoldet, hvor det fik plads ved siden af Danmarks og Norges våben, samt til den karakteristiske forskel mellem begivenhederne 1721 og, hvad Christian V i 1684 foretog med den gottorpske andel af Slesvig.

I de slesvig-holstenske kredse viste man sig nu imidlertid ganske uvillig til at læse patentets udtryk sådan, som de efter kommissionens mening »nødvendigen« måtte læses. Jeg skal her indskrænke mig til at anføre nogle hovedpunkter fra den betænkning, som den berømte retshistoriker, professor N. Falck, afgav om kommissionens undersøgelse¹. »Enhver forstandig læser, skriver Falck, vil let underforstå ordet »demselben« [d. v. s. den kongelige del] foran ordene »at inkorporere« for således i tanken at give sætningen en grammatisk rigtig konstruktion«². I patentet udtrykkes kun en eneste retsakt, nemlig foreningen af den fyrstelige andel med den kongelige eller den førstes inkorporation i den sidste, og man kan ikke, hævder Falck, hvis man vil holde sig til en fornuftig interpretation, ud fra det pågældende sted i patentet påvise hensigten at inkorporere hertugdømmet Slesvig i Danmark³. Når kommissionen havde udtalt, at denne hensigt tydeligt tilkendegaves i de forud for patentet gående drøftelser samt i en erklæring, »ganske af kongens hånd«, bemærker Falck hertil, at det er en mærkelig fremgangsmåde af kommissionen blot at fortælle dette uden at forelægge selve aktstykkerne⁴. Kommissionen havde jo gennemgået alle disse, medens Falck intet kendskab havde til dem.

Da A. D. Jørgensen i sin afhandling fra 1885: »Sønderjyllands indlemmelse i den danske krone 1721« udførligt gennemgik begivenhederne 1721 og som tillæg aftrykte en række af de herhen hørende aktstykker, opgav han fuldstændigt den af

¹ Gutachten über die Staatserbfolge im Herzogthum Schleswig, erstattet von Etatsrath Prof. Dr. N. Falck. Herausgegeben von einem Freunde des Verstorbenen . . . Kiel. 1864.

² Anf. arb. s. 15.

³ Smst. s. 16 og 17.

⁴ Smst. s. 13.

kommissionen i 1846 fremsatte fortolkning¹. Med urette, udtaler Jørgensen, søgte kommissionen at tillægge det »dobbelte udtryk« »forene og inkorporere« en særlig betydning ved at fortolke det som: »forene den hertugelige del med den kongelige og (*sammen med den*) at inkorporere den i kronen²«. »Dette strider, siger Jørgensen, mod al sproglig logik og imod tidens bevislige talebrug«. De eksempler, som han anfører for at godtgøre, at man har »sagt« og skrevet »forene og inkorporere med«, skal jeg senere hen omtale. Når Jørgensen alligevel kom til det resultat i sin afhandling, at Sønderjylland i 1721 indlemmedes i Danmark, skyldtes det den af ham opstillede »landdagsteori«, som der imidlertid næppe er grund til at dvæle ved.

Mellem A. D. Jørgensens teorier og de resultater, som Kr. Erslev i sit skrift fra 1901: »Frederik IV og Slesvig. En historisk fortolkning af arvehyldingsakterne af 1721« nåede til, er der ikke megen overensstemmelse³. En væsentlig part af det Erslevske skrift er polemik imod A. D. Jørgensen. Men på et vigtigt punkt slutter Erslev dog op ved siden af Jørgensen, nemlig i dennes forkastelse af kommissionens fortolkning. »Det falder os underligt, bemærker Erslev, at sige »inkorporere med«, men det er tidens sprogbrug, formodentlig stammende fra det franske »incorporer avec«⁴. Erslev giver Jørgensen æren for først at have oplyst dette »med gode eksempler« og hævder bestemt, »at efter alle sunde fortolkningsregler må man forstå incorporiren som en forstærkelse af det foregående vereinigen«⁵. Påstanden om, at den gottorpske dels inkorporation blev juridisk korrekt gennem-

¹ Afhandlingen er trykt i Historisk tidsskrift 5. R. V 117 ff. Den citeres i det følgende som Jørgensen.

² Jørgensen, s. 158, anm. 1.

³ Skriftet er genoptrykt i Kr. Erslev: Historiske afhandlinger, udg. af den danske hist. forening, II (1937) s. 54—168. Det citeres i det følgende som Erslev, og i parentes vedfojes sidetallene fra optrykket.

⁴ Erslev, s. 8 (60 f). Denne Erslevs bemærkning stammer sikkert fra K. Samwer: Die Vorgänge des Jahres 1721 im Herzogthum Schleswig mit Rücksicht auf den veröffentlichten Auszug des Commissionsbedenkens . . . Hamburg. 1846. S. 33.

⁵ Erslev, s. 128 (167).

ført, siger Erslev i en kortere redegørelse for sine resultater i Sønderjydske årbøger 1902, er en skrøbelig skanse¹. »Når slesvigholstenerne imod den kan føre selve hovedsætningen af patentet i marken og sige, at den forståelse af denne sætning, de kæmper for, den er i Danmark billiget både af A. D. Jørgensen og af Erslev . . . ja så er skansen meget vanskelig at forsvare«.

Man kan vel næsten sige, at Jørgensen og Erslev på dette punkt i forhold til slesvig-holstenerne viste sig »plus royaliste que le roi«. Kommissionen havde for at nå til den læsemåde, som den hævdede var den ene korrekte, måttet underforstå noget. Men også Falck havde i sin fortolkning appelleret til den forstandige læser og talt om, hvad der i sætningen var underforstået. Kun Jørgensen og Erslev hævdede, at der i sætningen ingen vanskeligheder fandtes, den stemte med »tidens bevislige talebrug« (?), med »tidens sprogbrug«.

Siden Erslevs skrift er der hengået omkring en menneskealder, og det vil næppe synes urimeligt, om problemet igen tages op til behandling i dansk historieforskning. Det vil være nødvendigt på ny at gennemgå de drøftelser, som gik forud for patentets udstedelse, og de forskellige udkast, der gjordes til dette som til den ed, der i henhold til patentet skulde aflægges til kongen. Af ikke ringe betydning for disse udkast og drøftelser blev, hvad der under Christian V var passeret i forholdet til den gottorpske del af Slesvig. Jeg skal derfor først ganske kort rekapitulere dette.

2. »En slange udi vores barm«.

Ved Karl X Gustavs sejr over Danmark havde den svenske konges svigerfader, hertug Frederik III af Gottorp, i 1658 blandt andre fordele opnået at få lensforholdet til Danmark ophævet for sin andel af hertugdømmet Slesvig. Samtidig med, at hertugen således opnåede den fulde suverænitæt, fik kongen af rigsrådet sig den samme tilsikret for den kongelige andel. De i 1658 til gunst for gottorperen truffne afgørelser bekræftedes trods modstand fra dansk side ved freden i København 1660.

¹ Sønderj. årb. 1902, s. 90. (Hist. afhandl. II, s. 178 f).

For de danske kongers politik måtte det ligge nær i den følgende tid dels at prøve på at hævne de fra gottorpsk side tilføjede ydmygelser, dels at forsøge at sprænge forbindelsen mellem Sverige og gottorperne, i yderste fald ved disse sidstes fordrivelse. Det skortede så vist heller ikke Frederik III.s efterfølger, Christian V, på lyst hertil, men det skulde gå ham på noget lignende vis som i sin tid Erik af Pommern i dennes langvarige kamp for at genvinde Sønderjylland. Trods Christian V.s ihærdighed og gentagne forsøg var gottorpernes stilling ved hans død i 1699 den samme som ved hans tronbestigelse i 1670.

Om Christian V.s tanker med hensyn til Slesvig og gottorperne fik man i året 1860 nærmere oplysning ved de af I. I. A. Worsaae udgivne »Kong Christian den Vtes testamenter som tillæg til kongeloven«, hvilke var blevet fundne i en dokumentpakke i det ene af de to regalieskabe på Rosenborg, som man da havde underkastet en undersøgelse. — I 1675 havde Christian V tvunget svogeren, hertug Christian Albrecht af Gottorp, til at gå ind på forliget i Rendsborg, hvorved hertugen måtte opgive den i 1658—60 erhvervede suverænitet. Men ved freden i Fontainebleau 4 år senere var han atter kommet i besiddelse af denne. Da nu Christian V i april 1683 opsatte sine »Velmeente erindringer oc maximer for wore kongelige arve-successorer, den kongelig souverain arve-regiering angående«, lagde han dem blandt andet på sinde, at de for fyrstendømmerne Slesvigs og Holstens vedkommende burde »derhen at tracte, at de, når lykelige conjuncturer der til gifver anledning, kunde worde incorporerit woris kongerige Dannemarck«, og at i lige måde de lande, der ved ulykkelige tider var kommet fra Danmark og Norge, »måtte igien reuneris dermed«¹. Man kommer ved dette udtryk »reunere« til at tænke på de mange »reunioner«, som Ludvig XIV netop i disse år iværksatte af lande og byer, som hævdedes at høre Frankrig til.

De »lykkelige konjunkturer« troede Christian V allerede året efter var indtrufne i hvert fald for den gottorpske del af Slesvig.

¹ Worsaae: Anf. arb. s. 33.

Han fordrev Christian Albrecht og erklærede ved patentet af 30. maj, at han til sin egen og statens sikkerhed havde set sig nødsaget til at inddrage den fyrstelige andel af Slesvig og igen at forene den med den kongelige andel («mit dem Unserigen wiederumb zu vereinigen»)¹. Ved patent af 28. juni opfordredes prælater og ridderskab til den 9. juli at indfinde sig på Gottorp slot for at aflægge den skyldige troskabsed til kongen². I ridderskabets edsformular, der begyndte: »Wir Endes Benandte von der Ritterschafft . . .«, og hvori der henvistes til patenterne af 30. maj og 28. juni, lovede de at erkende kongen for deres eneste suveræne landsherre og at være ham og hans retmæssige arve-successorer i regeringen tro, huld og lydige³.

Under hensyn til den med Slesvig skete forandring gjorde Christian V i novbr. 1684 nogle tilføjelser »Fyrstendom Schleswig« angående til sine »Welmeente erindringer og maximer . . .« fra april 1683⁴. Han omtalte, hvordan han havde »til os taget« Christian Albrechts andel af Slesvig »og med woris andeel combinerit og sammenføyet«. Han opfordrede sine efterfølgere til aldrig at tillade, at fyrstendømmet Slesvig deltes og adskiltes, men sørge for, »at det til æwig tid udi et samlet corpo udeelt, uadskilt og u-separerit, under kongernis, wore arfve-successorers regiering forblifver«. Om Christian Albrecht udtalte kongen sig i de kendte ord, at han med sine intriger og skadelige alliancer med fremmede potentater »har wærit som een slange udi woris barm«. Bestemt advarede han mod at give anledning til en deling i Slesvig ved at tildele nogen kongelig prins et amt her »til appenage og underholdning«; sådant kunde eventuelt ske i Danmark og Norge, men de regerende konger skulde for sig alene beholde fyrstendømmet Slesvig. Til slut føjede han til, at hans efterfølgere ikke burde tillade, at der holdtes landdage i Slesvig,

¹ Patentet er trykt hos N. Falck: *Sammlung der wichtigsten Urkunden, welche auf das Staatsrecht der Herzogthümer Schleswig und Holstein Bezug haben* (1847). S. 213 ff.

² Smst. S. 222 f.

³ Smst. S. 223.

⁴ Worsaae: *Anf. arb.* s. 41 ff.

thi sådant stred mod den kongelige suverænitet og højhed. Undersätterne burde heller ikke have noget at sige ved skatternes pålæggelse, det skulde kongerne selv ordne; men skatterne burde dog påbydes med den moderation, »at landet det kand tåle, og at crediten derwed icke svæckis, på hvis conservation høylig er magt påliggendis«.

De lykkelige konjunkturer, der havde tilladt Christian V at inddrage den gottorpske del af Slesvig, afløstes imidlertid snart af for Danmark ugunstige politiske konstellationer. I 1689 blev Christian Albrecht ved Altona-forliget restitueret i alle sine tidligere lande og rettigheder, og på foden af det dokument, hvori Christian V havde nedskrevet sine tanker om fyrstendømmet Slesvig, føjede han nu til: »Dette er siden i så vit forandert wed restitutionen aff hertog Chrstian Albrect, an: 1689 huilkken saag, vii vil beffale Gud og tiden«. Hans forhåbninger om at fordrive slangen ved det danske riges barm var bristede. Da han året før sin død igen nedskrev nogle råd for sin kære søn prins Frederik som for alle sine regeringsefterkommere, advarede han på ny kraftigt mod hertugen af Gottorps onde anslag¹. Hertug var nu Christian Albrechts søn, Frederik IV, der i juni 1698 blev gift med Hedevig Sofia af Sverige, Karl XII.s søster. For at hindre, at en hertug af Gottorp skulde blive konge i Sverige, burde man, skrev Christian V, hasardere det yderste, thi i det tilfælde vilde de danske konger blive således indesluttede, at de »nepeligen vden faare sckulde kunde reise fra it sted til det andet, eller haffue force nock en findtlig offuerfald på alle sider at affverrige«.

3. Frederik IV.s erhvervelse af det gottorpske Slesvig.

Christian V.s søn, Frederik IV, tog kampen op mod Sverige og gottorperne, og det faldt i hans lod gennem ganske vist langvarige kampe, »den store nordiske krig«, at gennemføre sin faders planer med hensyn til Sønderjylland: gottorpernes fordrivelse og inkorporationen. — I febr. 1713 søgte, som bekendt, den svenske

¹ Worsaae: Anf. arb. s. 57.

general Stenbock med sin hær tilflugt i den gottorpske fæstning Tønning i Ejdersted. Dette skete i forståelse med den gottorpske regering, i spidsen for hvilken dengang stod en administrator, hertug Christian August, som formynder for den ved Klissow faldne hertug Frederik IV.s lille søn Carl Frederik. Skønt den gottorpske regering benægtede den omtalte forståelse, satte Danmark sig derefter straks i besiddelse af den gottorpske del af Slesvig.

Stenbock måtte allerede i foråret 1713 overgive sig, og i begyndelsen af 1714 kapitulerede også den gottorpske besætning i Tønning, og hos kommandanten fandt man tilstrækkelige vidnesbyrd om gottorpernes maskepi med svenskerne. Man gjorde fra dansk side, som det hedder i et gottorpsk stridsskrift fra dette år, »gar viel Geschrey von einigen Brieffschafften, so in Tönningen gefunden seyn sollen«¹. Således offentliggjorde man, for at »den hele honnette og upartiske verden« selv kunde dømme retfærdigt om sagen, den fundne konvention af 21. janr. 1713 mellem administratoren Christian August og general Stenbock. I dennes artikel V hed det, at såfremt Stenbock søgte tilflugt under Tønnings kanoner, måtte man formode, at Danmark vilde anse dette for et offentligt fredsbrud og vilde søge at bemægtige sig de fyrstelige lande. Derfor skulde Sverige love ikke at gå ind på at slutte fred med den danske krone, førend det gottorpske hus ikke blot var fuldkommen restitueret, men desuden i det mindste som skadeserstatning havde fra Danmark fået afstået amtet Segeberg og grevskabet Pinneberg.

Beviserne for Gottorps forbindelse med Sverige imod Danmark var altså fældende nok. Naturligvis søgte man dog fra gottorpsk side at forsvare sig så godt som gør ligt, og der udveksledes i disse år en række danske og gottorpske stridsskrifter. I anledning af et i Hamborg den 27. juni 1714 udstedt gottorpsk patent offentliggjordes et kongeligt »modpatent« af 31. juli, hvori

¹ In factu gegründete umständliche Nachricht, wie der Königl. Dänische Hof des Fürstl. Holstein-Gottorpischen Hauses Untergang und Ruin beständig gesucht, auch aus einer solchen Absicht weder Verträge noch Frieden-Schlüsse jemahln gehalten . . . 1714. S. 28.

der udførligt protesteredes mod det gottorpske og gjordes rede for de gottorpske retsbrud; det pålagdes strengt undersätterne at rette sig efter de kongelige befalinger¹. Af stridsskrifter udsendtes i 1711 en gottorpsk »Succincte Deduction, dass Seine Königliche Majestät von Dännemarck des Hoch-Fürstlichen Hauses Holstein-Gottorp Aggressor seye«, der fra dansk side besvaredes med en »Gründliche Wiederlegung« og klart bevis for, at gottorperen var angriberen, hvilket igen fremkaldte den før nævnte »In facto gegründete umbständliche Nachricht« om, hvordan de danske konger stadig havde søgt gottorpernes ruin og undergang. I dette sidste skrift dvæles der stærkt ved, hvordan Slesvig ifølge Constitutio Waldemariana fra 1326 ikke måtte forenes med Danmarks krone². Om de skridt, som Christian V i 1684 foretog, hedder det, at han »fieng . . . so gar auch an, solches Hertzogthum Schleswig Seinen übrigen Ländern völliig zu incorporiren . . .«³.

Dette gottorpske skrift besvaredes i 1715 med et udførligt dansk modskrift, der skyldtes den kongelige historiograf Christoph Heinrich Amthor. Begyndelsen af dets lange titel er: »In jure et facto gegründeter Beweis der vielfältigen Treulosigkeiten«, som det danske kongehus havde været udsat for fra gottorperne, og det vilde vise, »dass das Hertzogthum Schleswig durch offenbahre Rebellionen und böse Intriguen der damahligen Holsteiner von der Cron Dännemarck zum erstenmahl abgerissen, hernach durch gleich wenig zugelassene Felonien, dem Fürstlichen Antheil nach, zur Souveraineté erhaben worden«, og hvordan det også efter denne tid, særlig ved det sidste fredsbrud, havde været det gottorpske huses eneste formål at tilføje den danske krone skade og ruin.

Amthor málte rigtig, som han også skrev, sin modstander skæppen fuld. Og han betonedede stærkt Sønderjyllands danskhed, hvad han ligeledes havde gjort i sit kendte skrift fra 1714 om det slesvig-holstenske ridderskab, hvor han havde talt om hertug-

¹ Patenten 1714—15, fol. 109 b.

² Anf. skrift, s. 3.

³ Smst. s. 11.

dømmet Slesvig som et urgammelt »appartinenz« af Danmarks krone under navnet Sønderjylland¹. I sit stridsskrift udtalte han: »So hat auch Süder-Jütland von uhralten Zeiten her würcklich niemahls einen independenten Staat, sondern eben wie das Norder-Jütland, ein natürliches Theil des Königreichs Dänemarck ausgemacht, wird auch, ausser etlichen kleinen Strichen Landes, worinn sich einige Sächsische und Friesische Familien niedergelassen, bis diese Stunde von lauter Dänen bewohnet, die guten Theils die Teutsche Sprache nicht einmahl verstehen können«². Kraftigt drog Amthor til felts mod, at Constitutio Waldemariana (»dass das Hertzogthum Süder-Jütland der Cron Dänemarck niemals solchergestalt wieder einverleibet werden solte, dass ein Herr zugleich König und Hertzog über beyde wäre«) havde ringeste retsgyldighed³, og han spottede over, at den gottorpske skribent talte om de i Tønning fundne dokumenter som »Pappiere«, medens det opvarmede Valdemarske »Schartecke«, blot fordi det passede i hans kram, blev tilbedt som en helligdom og vurderedes lige med statsgrundlove, skønt det havde haft »lutter forræderi og rebellion til far og mor«⁴. Om hertug Henrik, der døde uden arvinger 1375, bemærkede Amthor, at han efterlod det danske rige retten til »sein nunmehr vacant gewordenes Feudum wieder einzuziehen und der Crone zu incorporiren«⁵. — Amthor endte med, at ved den belønning, som Gottorp i konventionen med Sverige havde betinget sig, havde det samtidig udtalt sin egen dom, hvis det gik i kampen sådan som hidtil. Og som han havde vist, var det ubestrideligt, at hertugdømmet Slesvig, »woraus das Fürstl. Haus allen Anlass zu seinen Unbilligkeiten hauptsächlich genommen, durch pure Verrätherey und böse Intriguen der damahligen Holsteiner zuerst von Dänemarck, als seinem natürlichen Körper abgerissen sey. . .«⁶.

¹ Historischer Bericht von dem vormahligen und gegenwärtigen Zustande der Schleswig-Hollsteinischen Ritterschaft und Ihrer Privilegien. S. 7 f.

² Anf. arb., s. 5.

³ Smst. s. 4.

⁴ Smst. s. 29.

⁵ Smst. s. 6.

⁶ Smst. s. 54.

Hvad Amthor her meget tydelig lod skinne igennem: at Danmark som hævn for den gottorpske troløshed vilde fordrive gottorperne fra Slesvig, blev også et af de hovedformål, den danske regering søgte at opnå som udbytte af krigen. Blandt bestemmelserne i den alliancetraktat, som i sommeren 1715 sluttedes mellem Danmark og kongen af Storbritannien som kurfyrste af Hannover, fandtes således en bestemmelse om, at kurfyrsten garanterede den danske konge besiddelsen af det gottorpske Slesvig¹. Ved drøftelserne i de følgende år mellem kongen og hans rådgivere om, hvad Danmark skulde opstille som sine fredsmål, finder vi også, hvor magtpåliggende det var alle at se besiddelsen af det gottorpske Slesvig sikret². F. eks. hedder det i betænkninger, som gehejmeråd I. G. Holstein og general Dewitz i 1717 afgav, og hvori de anbefalede tilslutning til kong Georg I af Storbritannien, at han vilde tilsikre Danmark »ved den fyrstelige del af Slesvig atter at forene alle danske provinser, efter at de næsten i 200 år ikke havde været samlede . . . Kongens lande vilde da strække sig lige til Ejder, som indtil 7—800 år tilbage i tiden havde været Danmarks faste grænse, og man vilde da ved at eje Tønningen have rykket sig en farlig torn af foden«. Det er udtalelser, der minder stærkt om tilsvarende i det Amthorske skrift³. Fra betænkningerne i efteråret 1718 om den politiske stilling kan anføres, at gehejmeråd Ivar Rosenkrantz i sin betænkning opstillede som et afgørende fredsmål, »dass das fürstl. Antheil, des Hertzogthums Sleswig, Ewrer Mayesteten gantz und auff ewig abgetreten und cediret werde umb solches dem Königreiche Dänmarcken inalienablement zu incorporiren«⁴.

Da Danmark i 1719 ved konventionen af 30. okt. tog mod

¹ Edv. Holm: Studier til den store nordiske krigs historie. Hist. tidsskr. 5. R. III 117. — Se også Grimur Thomsen: Om de fransk-engelske garantier for Slesvig af 1720 (i Antislesvigholstenske fragmenter, 3. hefte).

² Se f. eks. Edv. Holm: Anf. arb. s. 583 f, 595, 625 f, 637 og 675 samt hans afhandling: Den store votering om den politiske stilling udadtil i efteråret 1718. Hist. tidsskr. 6. R. V 295 ff.

³ En lignende udtalelse om Tønning findes således hos Amthor s. 29.

⁴ Se pk. Gehejmekonseilet. Betænkninger af forsk. kgl. rader, diplomater o. a. 1718. Sml. Holm i hist. tidsskr. 6. R. V 306 f.

Storbritanniens tilbud om mægling i krigen med Sverige og lovede at slutte våbenstilstand, forpligtede Storbritannien sig til gengæld til at garantere de danske konger den fredelige besiddelse af hertugdømmet Slesvig. Endvidere vilde kong Georg arbejde på, at Danmark ved fredstraktaten med Sverige fik sikkerhed for, at dette ikke vilde forstyrre Danmark i denne besiddelse. Også Frankrig optrådte som mægler, og ved fredstraktaten af 3. juli 1720 lovede Sverige aldrig, hverken direkte eller indirekte, at sætte sig imod det, som ved de to mæglende magter kunde blive bestemt om hertugdømmet Slesvig »udi faveur af Danmark«, og ingenlunde at give den gottorpske hertug nogen bistand, som kunde forurolige eller fornærme Danmarks konge i sådanne bestemmelser.

Frederik IV havde nok underskrevet fredstraktaten, men ratificere den eller udlevere Sverige de erobrede svenske lande i Tyskland vilde han ikke, førend han fra mæglermagterne havde de udlovede traktatlige garantier for Slesvigs besiddelse. Helst havde han selvfølgelig tillige set en formelig afståelse fra den gottorpske hertugs side, men en sådan gaves ikke, skønt der havde været forsøg på tilnærmelser mellem kongen og hertugen. Den engelske diplomat John Carteret, der var meget virksom for fredsslutningen, fortæller om en samtale, han den 3. juli 1720 havde med Frederik IV, og hvori denne udtalte, at han ikke skøttede om en ret, der ene var grundet på magten¹. Carteret, der forud havde talt om styrken i kongens egen ret, understøttet af Englands og Frankrigs garantier, bemærkede hertil, at den erobrendes ret var fuldgyldig. Var en afståelse »væsentlig nødvendig til at gøre en erobring retfærdig, så vilde en retfærdig erobring næppe være til at finde i denne verden. Thi gjorde man det til betingelse, så kunde ingen erobring, som blev gjort fra trodsige personer, der vilde vove alt, nogensinde blive retfærdig, fordi de efter al sandsynlighed aldrig vilde indvillige i en afståelse. At erobring derfor altid var og altid vil blive store fyrsters lov, hvad så advokater og pedanter måtte sige dertil«.

¹ Grimur Thomsen: Anf. arb. s. 34 f.

Med tilsendelsen af den franske garantitraktat trak det ikke så lidt ud, og den kom først til København i 2. halvdel af oktober. Det var oprindeligt blevet bestemt, at der den 9. okt. skulde have været afholdt en takke- og bededag i Danmark, Norge, hertugdømmerne »und denselben incorporirten Landen« samt grevskaberne i anledning af, at det nu var kommet til en god og bestandig fred med Sverige, »ob zwar derselbe durch Länge der Zeit und nach Beschaffenheit der Conjunctionen für Uns noch mehr vortheilhaft hätte zu erwarten seyn können«¹. En skrivelse herom var opsat til udsendelse den 30. juli, men kom først til at afgå den 22. okt., og datoen for takkedagen ændredes til 14. novbr. Samme dag — 22. okt. — udveksledes ratifikationerne, og den 14. novbr. fastsattes til udlevering af de erobrede svenske lande².

Skønt indledningerne til garantitraktaterne taler om en garanti for hertugdømmet Slesvig, må traktaterne dog sikkert forstås som en garanti for den gottorpske del; det var jo denne del, ikke den kongelige, hvis besiddelse var omstridt. Den franske traktat nævner også udtrykkelig, at Frankrig lover at hævde den danske konge i den fredelige besiddelse af den hertugelige del, medens den engelske derimod — ved en forglemmelse af ordet »hertugelig«? — taler om »den del af hertugdømmet Slesvig, som Hans danske Majestæt har mellem hænder«³. »Hertugdømmet Slesvig« siges i øvrigt adskillige gange, hvor det korrekte udtryk vilde være den gottorpske del af det.

Fra dansk side søgte man i den følgende tid ved henvendelser til de gamle forbundsfæller Preussen og czaren at få disse til ligeledes at garantere Danmark besiddelsen af det gottorpske Slesvig, men henvendelserne førte ikke til noget⁴. Tværtimod bortgiftede czaren senere sin ældste datter til hertug Carl Frede-

¹ Inländische Registratur 1720, fol. 340, 22/10 samt bilag hertil.

² Smst. fol. 345.

³ Traktaterne er trykt hos Grimur Thomsen: Anf. arb. s. 111 ff. — Sml. Erslev s. 12 f (63 ff).

⁴ Geheime Registratur 1720, fol. 321; 1721, fol. 21, 42 b, 46, 47 b og 66 b.

rik, hvad der unægtelig måtte være Danmark meget imod. Den hertugelige del af Holsten restituerede Frederik IV sidst på året 1720 af »kongelig mildhed« — og under pres fra kejseren — til hertugen¹. Dog betonedes det samtidig, at kongen vilde »bey dem, was Wir bey dem jetzigen geschlossenen Frieden auf eine so gerechte Weise erworben und festgesetzt, mit aller Macht maintainiren . . .«.

4. Drøftelserne i vinteren 1720—21 om arvehyldingen i det gottorpske Slesvig.

At Frederik IV med al magt vilde forsvare sin erhvervelse af det gottorpske Slesvig, var givet. Men hvordan vilde dettes kommende stilling blive, og hvorledes skulde den hylding foregå, som indbyggerne i det gottorpske Slesvig måtte aflægge til kongen som deres fremtidige landsherre? Disse spørgsmål havde Frederik IV og hans rådgivere nødvendigvis grundigt at overveje, efter at garantitraktaterne var ankomne og udvekslingen af ratifikationerne af fredstraktaten med Sverige foretaget. Overvejelserne måtte foretages i »Tyske kancelli«, hvorunder både de udenrigske sager og hertugdømmernes administration hørte. I spidsen for kancelliet stod som oversekretær den danske adelsmand Christian Sehested, og af kancelliets andre embedsmænd fik i hvert fald de to justitsråder, arkivar Franz von Hagen og sekretær Frederik Esmarch, samt den sidstes brodersøn, kancelliråd Johan Markvard Esmarch, ligeledes sekretær i kancelliet, med sagen at gøre². Desuden blev der afkrævet betænkninger om spørgsmålene fra folk, der sad inde med særlig sagkundskab.

En sådan mand var selvsagt den førnævnte kongelige historiograf Christoph Heinrich Amthor. Omkring midten af november — man fristes til at forestille sig, at det var på takke-

¹ Se f. eks. Geheime Registratur 1720, fol. 292 samt 322 b og 324.

² Om de to sidstes slægtskab se artiklen »Die Esmarch« i Vierteljahrschrift für Heraldik. XI (1883), s. 398 ff. — Ifølge civilreglementerne for 1720—21 anføres begge Esmarch'er som sekretærer, den første gageres med 800 rdl. (som Hagen), den sidste med 600.

og bededagen den 14. — opsøgte han af en af de to nævnte justitsråder (Hagen eller Esmarch) i kancelliet, for at man kunde erfare hans mening om et par vigtige spørgsmål¹.

Amthors skriftlige besvarelse er dateret den 21. novbr.², og historiografen omtalte i begyndelsen, at den sorgelige efterretning om »vor tapre Tordenskjold« havde gjort ham så konfus, at han et par dage næsten ikke havde kunnet tænke på andre ting; ellers skulde justitsråden allerede have fået betænkningen »i forgårs«. Det 1. punkt i betænkningen drejede sig om formen for den forestående hylding, og Amthor betonedede her vigtigheden af en bindende formulering af den ed, som undersåtterne såvel af adelig som borgerlig stand skulde aflægge til »vor og deres nu suveræne arvekonge og eneherre« og til dennes kongelige arvinger og descendenter. Edsformularen burde — dette fremhævedes særlig med hensyn til magistrater og gejstlige — ikke tillade nogen »reservations mentales«. Den slesvigske adel vilde nok, mente Amthor, forestille noget om sine privilegier, men dog næppe falde på at prætere fortsættelse af fællesskabet med den holstenske.

Det 2. punkt, hvorom Amthor udtalte sig, var spørgsmålet om, hvorvidt der i historien var bevis for, at der fra hertugdømmet Slesvig var blevet appelleret til kongerigets højesteret. Tanken om muligvis at indføre et sådant forhold nu har altså været fremme. Amthor benægtede, at man tidligere fra Slesvig havde kunnet appellere til højesteret, og han tilrådede i hvert fald foreløbig at lade den gamle tilstand bestå, at der ikke appelleredes til en domstol uden for Slesvig. Dog hævdede han, at de slesvigske adelige aldeles ikke vilde have nogen grund til

¹ Jørgensen s. 121 hævder, at det var Hagen, der opsøgte Amthor, men uden at anføre grunde for denne opfattelse. Amthors nedenfor nævnte skrivelse er stilet til »Wohlgebohrner Herr Justice-Raht, Hochgeneigter Freund und Gönner«.

² Trykt hos Jørgensen, s. 199 ff. — Originalen findes i T. kanc. I. a. 1670—1770. IX. Akten betr. die Inkorporation u. Erbhuldigung der sämtlichen Stände des vorm. fürstlichen Antheils des Herzogthums Schleswig. 1713, 1721—24, 1731. Conv. IV. Disse pk. citeres i det følgende som Akten betr. die Inkorporation.

klage, såfremt kongen gik til at bestemme, at der i visse vigtige processer kunde appelleres fra Slesvig til højesteret. Han fremhævede kraftigt, hvordan kongen ikke blot var suveræn, men også nu besad den gottorpske del af Slesvig som et retmæssig erobret land, og at ved den skete forandring »antiqua rerum facies« fuldkommen var ophævet i de vigtigste hovedpunkter. Og han advarede bestemt mod at give ridderskabet nogen skriftlige privilegier; kongen burde alene give en almindelig forsikring om sin nåde. Erholdt ridderskabet nemlig noget skriftligt, vilde de, mente Amthor, let finde på at lave en rettighed ud af det, og det syntes ikke at stemme med en suveræn monarks karakter eller stred i hvert fald mod »rationibus Politicis«. I overensstemmelse med denne enevældige tankegang var Amthors forslag i Slesvig at ombytte titlen landråd, der mindede om de gamle store friheder og prærogativer, med en hof titel som konferensråd eller etatsråd. Til slut omtalte han vigtigheden af at forbyde, at fremmed ret trængte ind og brugtes ved domstolene i Slesvig.

Godt et par uger efter modtagelsen af Amthors betænkning søgte kongen og kancelliet yderligere råd hos to mænd, der også var særdeles sagkyndige med hensyn til slesvigske forhold. Den ene var gehejmeråd Thomas Balthasar von Jessen, der var blevet præsident for overretten på Gottorp, som var indrettet i novbr. 1713 for at administrere justitsen såvel i den okkuperede gottorpske som i den gamle kongelige del af Slesvig. Den anden var den over 80 år gamle Christoph Gensch von Breitenau, der under Christian V havde været meget anvendt i dansk diplomatisk tjeneste. Han levede nu som pensioneret gehejmeråd i Lübeck, men afeskedes stadig forskellige betænkninger af det tyske kancelli. Om Breitenau er der i 26. bd. (fra 1896) af Zeitschrift für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte skrevet en biografi af land- og kloster-syndikus Posselt, der som tillæg har aftrykt hans vigtige betænkninger fra denne tid¹.

I det kongelige reskript af 10. decbr. til Jessen og Breitenau

¹ Biografien i sidste udgave af Dansk biogr. leksikon (bd. IV fra 1934) kender hverken Posselts afhandling eller Breitenaus betydning for begivenhederne i 1721.

befales det disse ud fra den viden, som de sidder inde med både fra historien og fra deres egne mangeårige erfaringer, at fremsætte deres tanker og refleksioner om den forestående arvehylding i den tidligere gottorpske andel¹. Efter befalingens ordlyd skal de kun udtale sig om hyldingen i de tidligere gottorpske byer, amter og landskaber, men reskriptets hele form synes ret forvirret, hvad jeg dog ikke skal komme ind på. I begyndelsen af reskriptet udtales, at ved freden med Sverige og ved Englands og Frankrigs garantier har kongen for sig og sine kongelige arvesuccessorer fået tilsikret den evige og rolige besiddelse af hele hertugdømmet Slesvig, altså også af den tidligere fyrstelige andel. Reskriptet omtaler også, at »regimentsformen« i gejstlige og verdslige sager må ændres, når kongen nu bliver enesuveræn.

Medens Jessen i sin betænkning, som han afgav allerede den 18. decbr., holdt sig til befalingens ordlyd og altså nøjedes med hovedsagelig at udtale sig om hyldingen af indbyggerne i den tidligere gottorpske del², udbad Breitenau sig i brev af 17. decbr. og med god grund nærmere forklaring om reskriptets mening³. Skulde han kun udtale sig om hyldingen i de tidligere gottorpske byer, amter og landskaber, men ikke om prælaters og ridderskabets hylding, hvor den største vanskelighed dog formentlig vilde ligge? Da arbejdet i hans nuværende høje alder faldt ham ret besværligt, vilde han gerne vide dette for ikke at komme til at udføre et upåkrævet arbejde. I øvrigt dvælede han i sit brev ved, at der vilde dukke mange vigtige spørgsmål op, idet et helt

¹ Reskriptet er trykt hos Jørgensen s. 205 f.

² Betækn. findes i Akten betr. die Inkorporation. Conv. IV. — At Jessens betækn. har den betydning, som der tillegges den i biografien af Jessen i sidste udgave af Dansk biogr. leksikon (bd. XI fra 1937), kan jeg ikke se. Biografien følger det noget ukorrekte referat hos Jørgensen s. 125, hvor der bl. a. står, at arvehyldingen burde foregå uden sammenkaldelse af ridderskabet. Imidlertid udtaler Jessen sig som sagt ikke om ridderskabets hylding, men om hyldingen af byer, amter og landskaber, og mener, at den kan ske »ohne convocation der Eingesessenen, wie sonst bey der Ritter-schafft bey voriger einziehung undt reunion ao 1684 geschehen«.

³ Posselt: Anf. arb. s. 89 ff. — Der er enkelte mindre uoverensstemmelser mellem aftrykket og originalen i Akten betr. die Inkorporation. Conv. IV.

hertugdømmes »estat« ligesom skulde indrettes på ny, og han fandt det også vanskeligt at udtale sig, så længe man ikke vidste, om det var kongens hensigt, sådan som mange mente, »vorge- meltes Hertzogthum . . . dero Kron zu Dennemarck zu in- corporiren« og fremtidig regere det ganske som andre provinser af kongeriget eller at beholde det under en særlig kongelig arve- regering som et særskilt hertugdømme, hvad det havde været i nogle hundrede år. Det sidste, mente Breitenau, vilde meget lette det forehavende værk og også af visse indlysende grunde være mest tjenligt for kongens høje interesse. Nærmere at komme ind herpå dristede han sig dog ikke til uden udtrykkelig befaling.

Juleaftensdag udgik derefter et nyt kongeligt reskript til Breitenau, at han skulde komme frem med sine tanker såvel om arvehylding af prælater og ridderskab som af indbyggerne i den tidligere gottorpske andel samt fremsende et projekt til arve- hyldingseden¹. Endvidere anmodedes han om at udtale sig med hensyn til de to af ham selv rejste spørgsmål — inkorporation eller selvstændigt hertugdømme — hvordan regeringsformen i Slesvig burde være i hvert af disse tilfælde til desto større fremme af kongens interesse, respekt og gloire.

Den betænkning, som Breitenau nu den 7. janr. 1721 afgav, bærer unægtelig intet som helst præg af alderdomssvækkethed². Den er på i alt 30 foliosider med en efterskrift på 6—7 sider, og den behandler med en klarhed og grundighed, som man kunde have ønsket hos mangan anden dansk statsmand, de spørgsmål, der kunde komme til at foreligge ved den kommende hylding. Den er frugten af moden overvejelse af den højvigtige sag og af alle dens omstændigheder.

På alle enkeltheder i Breitenaus betænkning er der i denne forbindelse ingen grund til at komme ind. Udførligt omtalte han den indvending mod hyldingen, at den tidligere fyrste i forvejen burde have løst sine undersætter fra deres ed til ham,

¹ Reskriptet er trykt hos Posselt s. 91 f.

² Betænkningen er trykt hos Posselt s. 93 ff. — Originalen findes i Akten betr. die Inkorporation. Conv. IV, men synes at have manglet blandt akterne på Jørgensens tid, se hans afhandl. s. 127.

men han hævdede, at sådant navnlig i det foreliggende tilfælde slet ikke var fornødent. Var der nogen, der frem for andre vilde vide noget om slige verdens begivenheder, kunde de henvises til den bekendte Pufendorfs skrift »de jure naturæ et gentium libri octo« bog VII, kap. 8, § 10: »da werden Sie es deutlich gnung finden«¹. Breitenau ventede dog ikke, at alle de gejstlige, som han som statsmand åbenbart betragtede som noget ukyndige i denne verdens ting, vilde føle sig beroligede og aflægge eden. Fra byerne ventede han derimod ingen indvendinger og heller ikke fra indbyggerne i amter og landskaber. Disse burde ved hyldingen beværetes lidt godt, da man ofte ved en ringe ting kunde vinde den gemene mands hengivenhed.

Af prælater og ridderskab kunde der, mente Breitenau, henvises til, at Slesvig ifølge privilegiet fra 1326, bekræftet i 1448, »mit der Kron Dennemarck nimmer unijrt noch derselben incorporirt werden, noch jemals einerley Regent über beyde Lande seyn solle«. En sådan indvending faldt imidlertid efter hans opfattelse væk, når kongen ikke udtrykkelig erklærede, at han ved den forestående nye hylding agtede »das Hertzogthum Schleswig der Kron Dennemarck zu incorporiren«. En anden indvending, man kunde vente fra ridderskabets side, var den, at det ved hyldingen blev skilt fra fællesskabet med det holstenske ridderskab, og at det her vilde påberåbe sig privilegiet fra 1460, at landene skulde forblive udelte tilsammen. Men da fyrsterne jo havde delt amter og byer, var der, udtalte Breitenau, ingen grund til, at der skulde være et evigt fællesskab for prælater og ridderskab. Een herre var desuden bedre end to. Slesvig vilde fremtidig blive et sluttet territorium, der mod nord havde kongeriget Danmark som en trofast nabo, på siderne Østersøen og Vesterhavet og mod syd eller mod Holsten en statelig skillegrav, Ejderstrømmen, og fæstningerne Rendsborg og Friederichsort.

Sådan som han var opfordret til, fremsendte Breitenau en formular til eden for prælater og ridderskab. I formularens ind-

¹ Den pågældende § handler om, hvorvidt en erobrers befalinger forpligter borgerne, når den legitime konge endnu lever, men er fordreven, og der henvises bl. a. til Romerbrevets 13. kap. om lydighed mod øvrigheden.

ledning nævntes, at Frederik IV nu var blevet alene suveræn besidder og arveregent i hele hertugdømmet, hvorefter det hed, at prælater og ridderskab aflagde »einen würccklichen Eydt«, at de vilde være kongen som alene suveræn hertug til Slesvig »getreu, hold und gehorsam . . . deroselbes Bestes, Vortheil und Nutzen wissen und befodern, Schaden und Nachtheil aber, warnen und nach Vermögen abwehren helfen . . . wollen«. Formularen var, bemærkede Breitenau, formet som en skriftlig ed, sådan som hyldingen skete i 1671; den var sikkert også bygget over den i 1671 anvendte ed med de forandringer, som omstændighederne medførte, og med adskillige flere ord til at betone, at man skulde fremme suverænenes bedste og hindre, hvad der var til hans skade. — Endvidere udtalte Breitenau sig om en række andre spørgsmål, der muligvis kunde komme frem ved hyldingen. Et af disse var, hvordan man skulde stille sig, såfremt de sønderborgske hertuger, der smigrede sig med at have lens-ekspektance på hertugdømmet, meldte sig ved hyldingen med forslag desangående. De burde da, mente Breitenau, henvises direkte til kongen. Et andet spørgsmål var en eventuel påstand fra den gottorpske hertugs side, at Femern ikke hørte til Slesvig, men havde været et pertinens af Danmarks krone, og herom bemærkede Breitenau, at selv om Slesvig og Femern oprindeligt var to særskilte lande, kunde de dog »ratione regiminis wohl mit einander unirt oder eines dem andern incorporirt seyn . . .«.

I efterskriften til sin betænkning anførte Breitenau, hvad han fandt talte for at inkorporere Slesvig i kongeriget og regere det som alle øvrige provinser, og hvad der talte for at beholde det som et selvstændigt, suverænt hertugdømme¹.

For inkorporationen (»das Hertzogthum der Kron Denemarck würccklich zu incorporiren und zu uniren«) talte 3 grunde. Den første var, at *lex regia*, kongeloven, vilde det sådan. Det hedder nemlig i lovens artikel 19 efter en omtale af styrken ved »een samlet og sammenknyttet magt«, at alt, hvad kongen besidder, »eller herefter enten af Os eller af Voris efterkommere

¹ Efterskriften er trykt hos Posselt s. 114 ff og hos Jørgensen s. 206 ff. — Originalen findes i Akten betr. die Inkorporation. Conv. I.

med sværdet vindes eller ved arv og nogen anden loulig titel og middel forhvervis kand, altsammen, intet undertaget, skal uskiftet og udeelt være og blive under een Danmarkis og Norgis eenevolds arve-konge«. Den anden grund var, at Slesvig i gammel tid havde været »ein Stück von Dennemarck«, og at det altså kunde siges: Redit ad Dominum, quod fuit ante suum. Som sidste grund anførtes en besparelse i regeringsomkostningerne.

Mod inkorporationen talte imidlertid efter Breitenaus opfattelse meget vigtige ting. Han dvælede først udførligt ved privilegiet af 1326, og han kunde ikke få i sit hoved, at kongelovens autor, Frederik III, kunde have anset Slesvig for »inkorporabelt«. At Slesvig tidligere havde været et stykke af Danmark, kunde ikke være afgørende, heller ikke besparelserne i regeringsomkostningerne, hvilke næppe heller vilde være så betydelige. Medens det vilde være let at indrette regeringsformen i Slesvig, såfremt det forblev som en særskilt provins, vilde der rejse sig mangfoldige vanskeligheder og opstå talrige klager, skulde Slesvigs forhold indrettes ganske som i Danmark. Mod inkorporationen talte endelig »en anden, hemmelig, vigtig grund«, stammende fra kongeloven, men han fandt det ikke rådeligt at komme ind på denne nu.

Breitenau har dog vel nok tænkt sig, når han således pirrede kongens nysgerrighed, at han skulde blive opfordret til at udtale sig om denne hemmelige og vigtige grund. Kongen udbad sig også ved reskript af 18. janr. en tydelig forklaring herom¹, og denne kom Breitenau så frem med i et bilag til en ny, længere betænkning af 4. febr.² Selve denne omhandler andre ting, hvorom han var bleven spurgt, særlig spørgsmålet om, hvorvidt det var i kongens interesse at fortsætte med fællesregeringen i Holsten.

Den hemmelige og vigtige grund var, at kongen ifølge kongeloven ikke havde nogen mulighed for at disponere over noget

¹ Reskriptet er trykt hos Posselt s. 119; det er indført i Inländische Registratur 1721, fol. 17 b.

² Dette bilag mangler nu blandt akterne. Det er trykt hos Posselt s. 127 ff.

som helst land af sine besiddelser til fordel for en yngre søn eller en søn af et nyt ægteskab. Havde kongen kun lande, der hørte enten til kronen eller til hertugdømmet Holsten, måtte han efterlade disse til den ældste søn af 1. ægteskab — kronens lande »propter legem Regiam« og de holstenske i henhold til det her i 1650 indførte primogeniturstatut. Breitenau dvælede ved, hvordan kongeloven om arvefølgen bestemte, at besiddelserne skulde tilhøre de efter hinanden succederende konger indtil i tusinde led. Og regnede man nu tre led på et sekulum, vilde det blive 30,000 år, et ganske anseligt spænd af tid. Selv om Breitenau som en i denne verdens sager vel forfaren mand lod det spørgsmål stå åbent, om kongeloven virkelig vilde komme til at gælde i så mange tusinde år, mente han dog, at ingen vilde kunne fortænke en konge i det ønske at beholde et land til fri disposition. Dette vilde kongen kunne gøre med hertugdømmet Slesvig (hvortil han desuden kunde lægge allodialbesiddelsen Pinneberg), såfremt han lod det blive som et separeret, suverænt dominium og ikke forenede det med kronen eller inkorporerede det i denne og følgelig underkastede det *lex Regia*. I øvrigt kunde Slesvig, bemærkede Breitenau i tilslutning til sine tidligere udviklinger, »ohne dem erheblicher andern Umstände halber mit höchsterwehnter Kron nicht unirt noch derselben incorporirt werden«.

Medens der nu intet foreligger om, at Frederik IV lod sig friste af, hvad Breitenau her stillede i udsigt, ses det af nogle desværre udaterede notitser, som kongen har gjort om hyldingen på grundlag af udtalelserne i Breitenaus 1. betænkning (uden at afvente eller uden at tage hensyn til Breitenaus 2. betænkning?), at han afgjort var stemt for Slesvigs inkorporation i kronen¹.

Disse Frederik IV.s egenhændige notitser indeholder i alt 12 punkter, og som det første og vigtigste betoner kongen, at det særlig kommer an på, at alle stænder »Sowol vohr ihre Decendenten, und Successoren, als vohr ihnen selbsten sich an uns, und unsern Erb Successoren Eidlich verbintlichmachen, keinen andere herschafft hin füro zu erkennen, besondern uns

¹ Notitserne er trykt hos Jørgensen s. 213 ff. De findes i Akten betr. die Inkorporation. Conv. IV.

und unsere Erbnemer Alleinig huld Treüw: und gewertig zu sein, allen schaden nachdeihl und Prejudis, nach eüsersten Vermögen, hindern Steüren, und nach allen Vermögen hütten und abwehren, wie den das Formular, des Eides weitter Einsichelt und Eingerichtet werden kan«. Man lægger her mærke til, at kongen hævder — i modsætning til Breitenaus projekt — at stænderne skal aflægge ed både for sig selv og efterkommere og såvel til kongen som til hans arvesuccessorer; endvidere er kongens udtryk for edsformlen adskilligt kraftigere end Breitenaus.

Om spørgsmålet inkorporation eller ikke (»Ob das Hertzogtum Schleswig dem Königreich Dennemarcken zu Incorporiren, ohder als Eine Separates Suverenes Hertzogthum zu Regiren«) udtalte Frederik IV i punkt 4 af notitserne, at han »Platter dinges« var for de tre grunde, som Breitenau anførte herfor, og aldeles ikke kunde finde, at Breitenaus 6 følgende grunde opvejede de tre. Men, skrev han, da sagen var af vigtighed, behøvede man ikke straks at forandre forholdene, men kunde gøre det »peu a peu« og foreløbig lade overretten på Gottorp fortsætte i stedet for en regering. Kongens standpunkt, der både er ret selvfølgelig og ligetil, var således, at Slesvig — som kongeløven krævede, og som hans fader i testamenterne havde pålagt — skulde inkorporeres som en uadskillelig del af kronen og gå i arv som de andre dele, men at den administrative inkorporation i kongeriget, hvorved der jo vilde være mange vanskeligheder at overvinde, kunde ske lidt efter lidt.

Efter indhentningen af de sagkyndiges betænkninger måtte raden komme til tyske kancellis embedsmænd til at udtale deres mening om disse og om hyldingen. Den 26. marts afgav justitsråderne Franz von Hagen og Frederik Esmarch også en udførlig erklæring (renskrevet af kancelliråd Esmarch) til kongen, hvori de drøftede spørgsmålene på grundlag af de sagkyndiges betænkninger, ganske overvejende i tilslutning til Breitenaus 1. (og 2.) betænkning, selv om de tillige omtalte Jessens og Amthors¹.

¹ Hagens og Esmarchs erklæring er trykt hos Jørgensen s. 216 ff. Den forefindes i original samt i 2 koncepter i Akten betr. die Inkorporation. Conv. IV.

Hagen og Esmarch begynder deres erklæring med, at den afgives efter den anmodning, som kongen gennem Sehested har rettet til dem, men hvornår dette er sket, ses ikke. I en kancelliskrivelse fra 13. marts til de deputerede for finanserne indhentes der forskellige oplysninger, at afgives »mit dem allerfordersahmsten«, til brug ved erklæringen¹.

Om inkorporationsspørgsmålet: om Slesvig »dem Königreich Dennemarck zu incorporiren, oder auch solches als ein separates souveraines Hertzogthum zu regieren sey«², bemærkede de, at de vel ikke turde sige noget om en så højvigtig sag, men at de fandt Breitenaus 6 grunde langt stærkere end de 3. Ligeledes sluttede de sig ganske til Breitenaus forslag om edsformularen for prælater og ridderskab. I lighed med, hvad der var sket i 1684, mente de, at der før hyldingen burde udgå et patent, hvoraf kongens hensigt og vilje i tide kunde erfares. De vedlagde et projekt til et sådant efter forbillede af patentet 1684, men forandret efter de nuværende omstændigheder. Som kongens hensigt udtaltes både i 1684 og i justitsrådernes projekt, at kongen vilde forene den fyrstelige andel af Slesvig med den kongelige: »ermelten Fürstlichen Anheil mit dem Unserigen zu vereinigen«. Projektet havde Frederik Esmarch konciperet på en kopi af patentet 1684 og derefter renskrevet med nogle enkelte rent sproglige ændringer³.

Hvad kongen har sagt til kancelliets betænkning, ved vi desværre intet om, og der indtræffer nu et tidsrum på flere måneder, hvor vi efter det hidtil foreliggende kildestof intet som helst hører til drøftelser om hyldingen. Frederik IV havde i øvrigt i denne tid nok at tænke på og være optaget af. Den 15. marts døde dronning Louise, og allerede den 4. april lod han sig vie til Anna Sophie Reventlow. Først henimod eller i august

¹ Inländische Registratur for 1721, fol. 90.

² Dette udtryk synes hentet fra kongens egenhændige notitser (se ovenfor s. 248), og i så fald har justitsråderne altså kendt disse, skønt de ikke omtaler dem i deres betænkning.

³ Koncepten og renskriften findes i Akten betr. die Inkorporation. Conv. I.

måned — lige foran de afgørende bestemmelser — synes drøftelserne om hyldingens form at være genoptagne. Der blev imidlertid ikke tale om flere skriftlige betænkninger, hvoraf der jo også forelå fuldt op, men de endelige former for edsformular og patent skabtes ved gentagne rettelser i to nye udkast, der nu pludselig dukker op, uden at man bestemt kan fastslå, hvad der har fremkaldt dem.

5. Inkorporationen.

I begyndelsen af juli drog kronprins Christian ud på den frierfærd, der førte til giftermålet den 7. aug. med Sophie Magdalene af Brandenburg-Kulmbach på slottet Pretzsch i Sachsen, hvorfra færdens efter en uges ophold gik nord på mod Gottorp slot¹. Den 24. juli rejste kongen og dronningen, hvis indtog i København havde fundet sted den 15., fra Frederiksberg slot gennem Sjælland og Fyn til Jylland, hvor de bl. a. tilbragte en tid på Clausholm, og den 19. aug. ankom de til Gottorp². Allerede tidligere havde regeringens førende mænd og en del af kancelliets folk sat kursen sammesteds hen³. Den 29. juli rejste Sehested til sine godser på Fyn for derfra at begive sig til Slesvig. Gehejmeråd Wibe tog afsted den 2. aug., og den 5. brød gehejmeråd Holstein, Hagen — der siden erklæringens afgivelse var avanceret til etatsråd — justitsråd Esmarch samt kancelliråd Esmarch op fra København mod Slesvig. De havde forinden givet behørig besked om at få posten »omadresseret« til deres nye virkefelt.

Blandt de af kancelliets folk, der var beordret med til Gottorp, fandtes den mand, hvem de nye udkast til edsformular og patent skyldes, nemlig sekretær, kancelliråd Esmarch. At Johan Markvard Esmarch har skrevet disse udkast, viser en sammenligning med hans håndskrift tydeligt nok, selv om denne ikke hører til de særlig karakteristiske⁴. At kancelliråden er

¹ Se Brandorffs beretn. om kronprinsens formælingsfest m. m. i pk. Christian 6. som kronprins: breve, formæling.

² Se f. eks. dronningens dagbog i pk. Dronning Anna Sophia.

³ Se herom Inländische Registratur for 1721, fol. 255 og 255 b.

⁴ Hans håndskrift findes i arkivets fotostatiske samling af »hænder«.

koncipienten, har — mig bekendt — ikke tidligere været oplyst. Erslev siger, at de nye udkast er skrevne med »en skriverhånd«, hvad der i hvert fald er urigtigt, såfremt han tænker på en af kancelliets kopister¹. Et andet sted taler han ganske vist om »en underordnet embedsmand i kancelliet«², hvad der for øvrigt næppe heller kan siges at være fuldt dækkende, selv om kancelliråden rangerede noget under farbroderen og Hagen.

Spørgsmålet om, hvornår udkastene er forfattede — før afrejsen fra København eller først i Slesvig — kan vist ikke besvares. Det eneste sikre, som man herom kan sige, er formentlig det, at de er konciperede på et tidspunkt, da man har kunnet regne med, at patentet skulde udgå i august måned. I koncepten til edsformularen henvises nemlig til det i august (datoen står in blanco) udstedte patent.

Men hvad var grunden til, at de nye udkast udarbejdedes, og hvori adskilte disse sig fra de udkast, som Hagen—Esmarch i erklæringen af 26. marts havde forelagt for kongen?

Medens Erslev hævder, at det nye udkast til patent var lig det gamle »med ganske ubetydelige ændringer«, udtaler han med rette, at der var en væsentlig forskel på udkastene til edsformularen³. I erklæringen 26. marts havde Hagen—Esmarch ganske billigt Breitenaus projekt til dette, men nu dukker der pludselig et helt andet udkast op, et udkast, der er bygget over den i 1684 aflagte ed, men hvori der dog er gjort adskillige vigtige tilføjelser. Var måske Hagen—Esmarch i mellemtiden kommet i tanker om, at når patentet formedes over det fra 1684, burde det samme være tilfældet med edsformularen? Og hvad var så motivet til tilføjelserne i denne?

I stedet for at pådutte kancelliassessorerne, som før den 26. marts havde haft rigelig tid til at overveje sagen, og fra hvem der foreligger 2 koncepter til erklæringen før den endelige renskrift, i stedet for at pådutte disse et Jakob von Thyboesk: Wir haben uns bedacht, forekommer det mig rimeligere at søge efter

¹ Erslev s. 76 anm. 1. (119 anm. 2).

² Smst. s. 76 anm. 2. (120 anm. 1).

³ Smst. s. 75 f. (119).

en langt mere nærliggende forklaring, nemlig hensynet til kongens udtrykkelig udtalte vilje. Man fristes til at formode en konstellation: kongen — Sehested — kancelliråden i en vis modsætning til Hagen—Esmarch, hvis betydning for patent og edsformular synes endt med deres erklæring af 26. marts.

At kongens egenhændige notitser, der findes blandt kancelliets akter om hyldingen, har måttet få bestemmende indflydelse, forekommer dog ganske givet. Og i disse notitser havde Frederik IV udtalt sig »Platter dingens« for inkorporationen og afvist de Breitenauske grunde imod den. Han havde endvidere som punkt 1 betonet, at alle stænder i fyrstendømmet såvel for sig selv som for deres efterkommere edelig skulde forpligte sig over for ham og hans arvesuccessorer. Dette var som nævnt også i modsætning til det Breitenauske projekt; der var hos kongen heller intet om, at Breitenaus forslag her var »eine sehr Gutte Fohrstellung«, hvilken rosende omtale han gav hans forslag om titulaturen efter hyldingen.

Idet I. M. Esmarch nu konciperede sit udkast til edsformular på basis af den fra 1684, indsatte han, da han kom til stedet, at det var kongens vilje »das . . . Fürstliche Antheil des Hertzogthums Schleswig mit dem Ihrigen zu vereinigen« ordene »und auf ewig zu incorporiren«. Ligeledes indsatte han, som det var krævet af kongen, at prælater og ridderskab forpligtede sig også for deres arvinger (»und für unsere Erben«). Og endelig ændrede han udtrykket i formularen 1684 om de retmæssige arvesuccessorer til de kongelige arvesuccessorer »vigore Legis Regiæ«.

Når Erslev hævder, at den nye edsformel er »en rent formel omskrivning af eden fra 1684«, ene bortset fra tilføjelsen af vigore Legis regiæ¹, passer det således ikke. Der findes i den nye formel yderligere to tilføjelser, der begge synes bestemt at pege tilbage på Frederik IV.s notitser som deres ophav. Af disse tilføjelser er selvfølgelig den om inkorporationen langt den vigtigste, og den passer som hånd i handske til den om kongelovens arvefølge —

¹ Erslev s. 76 anm. 1, sml. anm. 2 (119 anm. 2 og 120 anm. 1).

forudsat naturligvis, at det var en inkorporation i kronen, der tilsigtedes.

Også i udkastet til patentet indsatte I. M. Esmarch efter »vereinigen« ordene »und zu incorporiren«, men udelod »auf ewig«, hvilket udtryk jeg formoder er en genklang af mæglerstaternes løfter om at garantere Danmark den evige besiddelse af Slesvig. Medens Erslev som sagt ikke omtaler, at der i edsformlen var kommet til at stå »und auf ewig zu incorporiren«, siger han om det nye udkast til patent: »det kan nævnes, men har i virkeligheden ikke stort at betyde, at man [!] havde forstærket udtrykket vereinigen ved at tilføje und incorporiren«¹.

Om årsagen til denne, ganske vist efter Erslevs mening så lidet betydende »forstærkelse« udtaler han dog, men i en anmærkning: »Det er iøvrigt rimeligt nok, at udtrykket *inkorporere* er sat ind, fordi kongen under de forudgående forhandlinger havde ytret sin sympathi [!] med en inkorporation, rigtignok i Danmark«². For så vidt stemmer Erslevs udtalelse her med den mening, jeg har gjort gældende, at det er Frederik IV.s bestemte og naturlige standpunkt til gunst for en inkorporation i kronen, der har fremkaldt kancellirådets tilføjelse. Da I. M. Esmarch, der må forudsættes nøje at have fulgt alle forhandlingerne, ikke kan have været ukendt med kongens standpunkt, skal han altså åbenbart have forsøgt at putte Majestæten blår i øjnene ved at gøre en tilføjelse, der ikke skal betyde andet, end hvad der stod i forvejen! Eller også må han være kommet til at skrive noget andet, end han mente, eller han har i hvert fald ikke udtrykt sig med tilstrækkelig klarhed.

Den forklaring, at kancelliråd Esmarch ved sin tilføjelse har villet føre kongen bag lyset, kan man vist roligt se bort fra. At han på den anden side heller ikke klart har fået udtrykt, hvad der var kongens vilje: en inkorporation i kronen, er utvivlsomt, for der står intet om, at kongen inkorporerer Slesvig i kronen. Det siges, at kongen har besluttet at forene den fyrstelige andel med den kongelige og at inkorporere den for evigt. Over for denne

¹ Erslev s. 75 (119).

² Smst. anm. 2 (119 anm. 1).

udtryksmåde er det, sådan som jeg har omtalt i indledningen, at A. D. Jørgensen—Erslev viser sig mere slesvig-holstensksindede end slesvig-holstenerne ved at hævde, at inkorporere blot er en gentagelse (forstærkelse) af det foregående forene, og at det var gængs sprogbrug at sige »inkorporere med«.

For den, der har gennemlæst akterne, forekommer det nærmest ufatteligt, at en sådan påstand har kunnet fremsættes. Enhver vil med største lethed kunne overbevise sig om det modsatte, og at inkorporere over alt på tysk forbindes med dativ. Og det er jo tyske akter, hvorom det drejer sig. For slående at få frem, at man ikke forbandt incorporiren med mit, har jeg i det foregående citeret brugen af incorporiren i det her behandlede kildestof med eksempler fra det gottorpske stridsskrift, fra Rosenkrantz, Amthor, Breitenau, kongen og assessorerne. Så vidt jeg har set, forekommer der her ikke eet eksempel på »incorporiren mit«. Selv i et tilfælde som det s. 245 anførte, hvor Breitenau er begyndt med »mit einander unirt«, fortsætter han ikke med: »oder mit einander incorporirt«, men skriver »oder eines dem andern incorporirt«. Hermed vil jeg dog ikke have påstået, at man ikke måtte kunne finde incorporiren andensteds undtagelsesvis brugt med mit¹. Jeg ønsker kun at betone, hvordan den gængse sprogbrug var, og hvordan den var i de akter, til hvis sprogbrug det var naturligt, at kancelliråd Esmarch sluttede sig.

Der er endnu en bemærkning om Esmarchs tilføjelse, som jeg her vil gøre, nemlig den, at udtrykket »auf ewig« forekommer mig at skille tilføjelsen i nogen grad ud fra det foregående »forene

¹ At man på dansk har kunnet sige »inkorporere med«, fremgår af de to hos Jørgensen s. 158 anm. 1 anførte eksempler, sml. Erslev s. 128 (167 f). Mod at dette var dansk sprogbrug, har dog bl. a. Molbech protesteret (se hans artikel i *Nyt hist. tidsskr.* 1. bd. 1847, s. 414 anm. 137). Det drejer sig jo imidlertid ikke om dansk sprogbrug, men om den tyske sprogbrug, som kancelliets embedsmænd anvendte. — I et manuskript af A. Hojer: *Historische Gedancken von dem Titul Erbe zu Norwegen . . .* (i Frederik IV.s kabinetsarkiv) bruger han s. 47 det sædvanlige udtryk »der Crohne Dännemarck . . . zu incorporiren«. Når han s. 53 f skriver om Norge, »so in einem Systemate mit der Crohne Dännemarck ewig verbunden und incorporirt sey . . .«, forbindes incorporiren dog formentlig med »in einem Systemate«.

med den kongelige andel«. Men særlig vægt skal jeg ikke lægge herpå. Det afgørende ved fortolkningen af tilføjelsen er for mig, at den må skyldes kongens inkorporationsstandpunkt, og at det er stridende mod gængs sprogbrug at opfatte den, således som A. D. Jørgensen og Erslev gør.

De I. M. Esmarchske udkast blev imidlertid ikke de endelige. Ved det gennemsyn, som kancelliets chef, Sehested, naturligvis måtte underkaste dem, foretog han ikke få og ikke ubetydelige rettelser såvel i udkastet til edsformularen som i udkastet til patentet. Han er først begyndt at rette med blyant, og af sådanne blyantsrettelser har edsformularen mange, patentet derimod kun en enkelt. Derpå har han trukket rettelserne op med blæk, understreget en enkelt og tilføjet nye. Den vigtigste rettelse i edsformularen var, at udkastets »und auf ewig zu incorporiren« forandredes til »und Dero Crone als ein altes injuria temporum abgerissenes Stück auf ewig wieder zu incorporiren«. At inkorporationen skete i kronen, var ved denne rettelse gjort så tydelig, at al tvivl var udelukket¹. Om udtrykket »et ved ulykkelige tider afrevet stykke« skal bemærkes, at havde Danmark—Norge vundet f. eks. Båhuslen tilbage, var det sikkert blevet betegnet på samme vis. I Christian V.s testamente fra 1683 (se ovenfor s. 230) taltes der om de lande, der ved ulykkelige tider var kommet fra Danmark og Norge, og under krigen havde Danmark trængt ind på czaren for at få ham til at love ikke at slutte fred med Sverige, før Danmark havde tilbagevundet det meste af, hvad det havde mistet »injuria temporum«².

Af andre rettelser i edsformularen kan nævnes, at »vigore Legis Regiæ«, hvor Sehested først med blyant havde rettet vigore til »nach Inhalt«, endeligt ændredes til »secundum tenorem Legis Regiæ«, formentlig for yderligere at tydeliggøre, at det var den i kongeloven fastsatte arvegang (d. v. s. den kvindelige arvefølge), der indførtes. Større betydning havde derimod ikke en rettelse

¹ Hvorledes Erslev s. 129 anm. 1 (168 anm. 2) kan hævde, at Sehesteds rettelse nærmest tyder på, at han ikke opfattede det som en inkorporation i kronen, er mig ganske ubegribeligt.

² Holm i Hist. tidsskr. 5. R. III 595.

som den, at hvor der stod, at prælater og ridderskab aflagde eden for dem selv og deres arvinger, ombyttedes Erben med Successoren. Rettelsen har dog vistnok sit ophav i kongens notitser, hvor netop dette ord forekommer.

I patentet gjorde Sehested ligeledes adskillige tilføjelser, men uden at der her ved ordet incorporiren sattes en udtrykkelig bemærkning om, at det inkorporeredes i kronen. Om grunden til, at dette ikke skete, tør jeg kun fremsætte en gisning. I patentets indledning tilføjede Sehested først en redegørelse for hertugen af Gottorps troløse adfærd mod kongen og dernæst, at dette havde bevæget kongen til igen at tage den gottorpske del i besiddelse som et i besværlige tider på uretmæssig vis fra Danmarks krone afrevet pertinens. Det er i realiteten ganske samme betegnelse, som brugtes i edsformularen, hvor der taltes om inkorporationen. Denne sidste rettelse kom i udkastet til at stå lige ud for ordet incorporiren, og der var nu i udkastet meget dårlig plads til at indføre mere. Herpå skal jeg dog ikke lægge særlig vægt. Men kunde Sehested ikke, da han kom til ordet incorporiren, med god grund sige til sig selv, at han jo lige havde skrevet, at kongen tog den gottorpske del i besiddelse som et pertinens af kronen? Erslev beklager nok, at Sehested ikke var nogen dansk Breite-nau¹, men med hensyn til tydeliggørelse af hensigten med patentet og eden står han dog vist fuldt på højde med senere tiders lovgivere².

¹ Erslev s. 94 (136).

²) Alligevel må man fastholde, at inkorporationen kommer kraftigere og klarere frem i eden end i patentet, og denne visse modsætning kan muligvis føres tilbage helt til cancellirådets udkast, hvor eden har auf ewig zu incorporiren, patentet kun zu incorporiren. Der er i anledning af denne modsætning et par overvejelser, der har påtrængt sig mig, og som jeg skal anføre, skønt der muligvis ikke er meget hold i dem. Kan modsætningen måske føres tilbage til, at kongen havde hævdet, at det særlig var eden, det kom an på? Eller kan det virkelig formodes, at man nok i patentet har villet sige inkorporation, men dog ikke villet udtrykke inkorporationen i kronen alt for kraftigt? Den Sehestedske tilføjelse i indledningen taler egentlig stærkt imod en sådan formodning, der dog på den anden side kunde støttes noget dels ved, at kongen jo tog afstand fra en øjeblikkelig administrativ inkorporation (der som bekendt aldrig skulde komme), og dels måske ved, at Brei-

Skønt patentet med de nævnte rettelse allerede var underskrevet af kongen og paraferet af Sehested, kasseredes det for i sidste øjeblik at modtage yderligere to rettelse. Den vigtigste var, at i stedet for ordene om, at de gamle fri- og rettigheder konfirmeredes, sattes alene, at man kunde vente sig al kongelig nåde, beskyttelse og retfærdighed. Det af Amthor i hans betænkning fremhævede synspunkt, at man endelig ikke skulde give ridderskabet nogen skriftlig privilegiebekræftelse, men nøjes med en udtalelse om den kongelige nåde, må siges at have sejret her. — I edsformularen indførtes ligeledes nye rettelse. Således ændredes Vi-formen til jeg (Ich Endesbenandter), og der sattes en længere tilføjelse ind, at den sværgende skulde søge og fremme kongens og hans hus'es nytte, bedste og fordel osv. Dette stemte med de sædvanlig brugte udtryk i embedsederne og med kongens ovenfor omtalte krav til eden.

Patentet i dets endelige form er renskrevet af kancelliråd Esmarch¹; det er dateret 22. aug., samme dag som det kasserede.

Som dato for hyldingen fastsatte det den 4. sept., og til denne skulde prælater, ridderskab og besiddere af adelige godser samt provsterne (i det tidligere gottorpske Slesvig) indfinde sig². Af den kongelige familie var foruden majestæterne prinsesse Charlotte Amalie samt kronprinsen og kronprinsessen, der den 28. aug. havde holdt deres højtidelige indtog i Slesvig, til stede ved hyldingen på Gottorp slot. Endvidere overværedes den af de to tenau som nævnt havde udtalt, at blot man ikke »expressè« erklærede, at Slesvig inkorporeredes i kronen, vilde det slesvigske ridderskab ikke kunne henvise til privilegiet 1326.

Om det nærliggende spørgsmål, hvorledes Frederik IV og hans rådgivere opfattede den kongelige andels forhold til kronen, skal jeg her kun sige, at det under drøftelserne aldeles ikke ses at være berørt. Erslevs standpunkt er jo det, at kongen mente, at i den kongelige del gjaldt kongeloven forud.

¹ Ifølge zahlkasseregnsk. for 1721, civiletatens udgift s. 379 udbetales der 17. decbr. kancelliråd Esmarch for adskillige gjorte udgifter til hyldingen i Slesvig samt patenterne og ederne at lade trykke m. v. 36 rdl. 8 sk.

² Om hyldingen se Hagens protokol i Akten betr. die Inkorporation. Conv. IV. Trykt — bortset fra slutn. — hos Jorgensen, s. 238 ff. Endvidere Brandorffs beretn. om kronprinsens formælingsfest m. m. i pk. Christian 6. som kronprins: breve, formæling.

hertuger Christian August af Augustenborg og Philip Ernst af Glücksborg. Hos disse havde Sehested dagen forud indfundet sig og fået deres underskrift på troskabseden¹. Om edsaflæggelsen den 4. skal her kun bemærkes, at førend adelen aflagde eden, oplæstes først patentet af 22. aug. og desuden fuldmagten for de kongelige kommissærer, der modtog eden, samt edsformularen selv. Efter hyldingen var der naturligvis stort taffel hos kongen, og man fulgte også Breitenaus forslag om at beværte den gemene mand. Dronningen skriver i sin dagbog: »dem gemeinen mann wurde auf selbigen solenellen dach wein und ein gebraten ocksen zum preis gegeben«². I de følgende dage skete hyldingen af byer, præster og menige indbyggere rundt om i den forhenværende gottorpske del.

Havde den langvarige nordiske krig end krævet store ofre af Danmark, kunde Frederik IV dog også være stolt af den Frederiksborgske freds frugter. Den frygt, som faderen havde ytret for, at en forbindelse mellem Gottorp og Slesvig skulde bevirke, at de danske konger »nepeligen vden faare skulde kunde reise fra it sted til det andet«, eksisterede ikke længere. Slangen ved det danske riges barm var fordrevet, da den gottorpske del af Sønderjylland toges i besiddelse af kronen som det, den var: et i besværlige tider uretmæssig afrevet pertinens.

TILLÆG

Til at modtage hyldingen fra præster, byer og menige indbyggere i den gottorpske del udstedte kongen den 3. septbr. fuldmagter (og instruktion) for gehejmeråd D. Wibe, amtmand i Gottorp amt, gehejmeråd Chr. Sehested, amtmand i Ejdersted, Husum og Svavsted, gehejmeråd I. G. v. Holstein, amtmand i Tønder, og gehejmeråd Joh. Ludv. v. Königstein, amtmand i Åbenrå og Løgumkloster³. For Femern modtoges hyldingen af

¹ Hertug Philip Ernst anmodede senere om en kopi af eden, hvilken tilsendtes ham den 8. novbr. Inländische Registratur. 1721, fol. 318.

² Se dagbogen i kongehusets arkiv, pk. Dronning Anna Sophia.

³ Se herom og om det følgende hyldingsprotokollen fra 1721 i Tyske kanc.

hertuger Christian August af Augustenborg og Philip Ernst af Glücksborg. Hos disse havde Sehested dagen forud indfundet sig og fået deres underskrift på troskabseden¹. Om edsaflæggelsen den 4. skal her kun bemærkes, at førend adelen aflagde eden, oplæstes først patentet af 22. aug. og desuden fuldmagten for de kongelige kommissærer, der modtog eden, samt edsformularen selv. Efter hyldingen var der naturligvis stort taffel hos kongen, og man fulgte også Breitenaus forslag om at beværte den gemene mand. Dronningen skriver i sin dagbog: »dem gemeinen mann wurde auf selbigen solenellen dach wein und ein gebraten ocksen zum preis gegeben«². I de følgende dage skete hyldingen af byer, præster og menige indbyggere rundt om i den forhenværende gottorpske del.

Havde den langvarige nordiske krig end krævet store ofre af Danmark, kunde Frederik IV dog også være stolt af den Frederiksborgske freds frugter. Den frygt, som faderen havde ytret for, at en forbindelse mellem Gottorp og Slesvig skulde bevirke, at de danske konger »nepeligen vden faare skulde kunde reise fra it sted til det andet«, eksisterede ikke længere. Slangen ved det danske riges barm var fordrevet, da den gottorpske del af Sønderjylland toges i besiddelse af kronen som det, den var: et i besværlige tider uretmæssig afrevet pertinens.

TILLÆG

Til at modtage hyldingen fra præster, byer og menige indbyggere i den gottorpske del udstedte kongen den 3. septbr. fuldmagter (og instruktion) for gehejmeråd D. Wibe, amtmand i Gottorp amt, gehejmeråd Chr. Sehested, amtmand i Ejdersted, Husum og Svavsted, gehejmeråd I. G. v. Holstein, amtmand i Tønder, og gehejmeråd Joh. Ludv. v. Königstein, amtmand i Åbenrå og Løgumkloster³. For Femern modtoges hyldingen af

¹ Hertug Philip Ernst anmodede senere om en kopi af eden, hvilken tilsendtes ham den 8. novbr. Inländische Registratur. 1721, fol. 318.

² Se dagbogen i kongehusets arkiv, pk. Dronning Anna Sophia.

³ Se herom og om det følgende hyldingsprotokollen fra 1721 i Tyske kanc.

landdrosten i Pinneberg, grev O. C. v. Callenberg, og generalsuperintendent Thomas Clausen fik ordre til at være til stede sammen med amtmanden ved de gejstliges edsaflæggelse. I fuldmagterne udtaltes, at kongen havde inddraget den forhenværende fyrstelige andel af Slesvig, og at han i kraft af fredstraktaten med Sverige og garantitraktaterne havde fundet for godt denne andel »mit dem Unserigen zu vereinigen und auf ewig zu incorporiren«. Det er samme udtryk som i det I. M. Esmarchske udkast til edsformular.

Hyldingen foregik 6. septbr. på Gottorp amtshus, 9. på Husum slot, 12. på Tønder slot, 15. på amtshuset i Åbenrå og 30. i Petersdorff på Femern. Først fik de gejstlige (præster, skolelærere, degne, organister) foretræde, senere de verdslige. Ved de gejstliges edsaflæggelse var generalsuperintendenten til stede sammen med den kongelige kommissær (den respektive amtmand). Denne sidste indledede ceremonien med en længere eller kortere tale, hvorefter fuldmagt, patent og edsformular oplæstes. Efter edsaflæggelsen meldte de gejstlige sig hos generalsuperintendenten (der også holdt tale), indskreves i dennes protokol og modtog formularen til den nye kirkebøn, i hvilken det påbødes at bede for arvekongen og dronningen, kronprinsen og kronprinsessen samt de kongelige arveprinsesser. Også for de verdslige holdt kommissæren sin tale, forkortet eller ændret.

Om de af de kgl. kommissærer holdte taler skriver Erslev s. 87 (s. 130): »Det har nogen interesse at se, i hvilken grad den ved Sehesteds tilføjelser anslåede tone: Slesvigs forhold til Danmarks krone har påvirket de udtalelser, hvormed de kongelige kommissarier indledede hyldingsceremonierne«. I stedet for denne i flere henseender vage udtalelse vil jeg hellere spørge: gav kommissærerne i deres taler udtryk for, at Slesvig (den fyrstelige andel) inkorporeredes i kronen — det standpunkt, som Sehested indtog ved sine rettelser — eller gav de udtryk for, at den fyrstelige andel inkorporeredes i den kongelige, den opfattelse af patentets ordlyd, der efter Erslevs påstand ene svarede til »datidens sprogbrug«?

På amtshuset i Åbenrå indledede Königstein sin tale med

følgende: »Es ist denenselben vorhin bekandt, welchergestalt nachdem in vorigen Jahre mit der Crohne Schweden geschlossenen und ratificirten Friedens, auch durch die darüber erfolgte Garantie der beyden Könige in Gross Britannien und Franckreich, die ewige und ruhige Besetzung des gantzen Hertzogthums Schleswig, folglich auch des hiebevordesenen Hochfürstl. Anthells, darinnen festgesetzt und versichert, und also dieses Kleinoet, welches in vormahligen beschwerlichen Zeiten dem Königreich Dennemarck abgerissen gewesen, nunmehr solcher Crohne hinwieder einverleibet worden«. At Königstein anså det skete for en inkorporation i kongeriget, kunde han vel ikke godt give et tydeligere udtryk.

Medens Wibe efter referatet kun talte om, at enhver uden tvivl erindrede, »in was nexu des Hertzogthums[!] Schleswig, von undencklichen Jahren, mit den Königen und der Trohne Dennemarck gestanden«, og de ulykker, som begærligheden efter at skille sig herfra havde voldt, gav J. G. v. Holstein ligesom Königstein bestemt udtryk for, at Slesvig nu genforenedes med kronen. Han talte om, hvordan historien viste, at ulykkerne var komne, så ofte hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland »von der Crohne Dennemarck getrennet worden«. Ved freden havde kongen under de mægtigste potentaters garanti sikret sig hele hertugdømmet »auf ewig« for sig og sine successorer. Gud havde forbeholdt Frederik IV »dieses grosse Werck der Wieder Vereinigung dieses Hertzogthums mit der Crohne Dennemarck«. Videre udtalte Holstein, at »die Zeit dieser glücklichen Wieder-Vereinigung dieses herrlichen Zweiges mit seinem Stamm solte nur mit Königs Friderici 4ti Regierung einbrechen . . .«, og at fred og ro i Slesvig ene var at håbe, når hertugdømmet var »der Crohne Dennemarck allein unterwürffig«.

I referatet af Sehesteds egen tale findes ingen direkte ytringer om spørgsmålet, og Callenberg talte om, at kongen havde hertugdømmet Slesvig »wiederumb ergäntzet bekommen«. Callenberg begyndte sin tale med, at kongen med rette kunde sige med ordsproget: *Finis coronat opus*. Ende gut, alles gut.

hertuger Christian August af Augustenborg og Philip Ernst af Glücksborg. Hos disse havde Sehested dagen forud indfundet sig og fået deres underskrift på troskabseden¹. Om edsaflæggelsen den 4. skal her kun bemærkes, at førend adelen aflagde eden, oplæstes først patentet af 22. aug. og desuden fuldmagten for de kongelige kommissærer, der modtog eden, samt edsformularen selv. Efter hyldingen var der naturligvis stort taffel hos kongen, og man fulgte også Breitenaus forslag om at beværte den gemene mand. Dronningen skriver i sin dagbog: »dem gemeinen mann wurde auf selbigen solenellen dach wein und ein gebraten ocksen zum preis gegeben«². I de følgende dage skete hyldingen af byer, præster og menige indbyggere rundt om i den forhenværende gottorpske del.

Havde den langvarige nordiske krig end krævet store ofre af Danmark, kunde Frederik IV dog også være stolt af den Frederiksborgske freds frugter. Den frygt, som faderen havde ytret for, at en forbindelse mellem Gottorp og Slesvig skulde bevirke, at de danske konger »nepeligen vden faare skulde kunde reise fra it sted til det andet«, eksisterede ikke længere. Slangen ved det danske riges barm var fordrevet, da den gottorpske del af Sønderjylland toges i besiddelse af kronen som det, den var: et i besværlige tider uretmæssig afrevet pertinens.

TILLÆG

Til at modtage hyldingen fra præster, byer og menige indbyggere i den gottorpske del udstedte kongen den 3. septbr. fuldmagter (og instruktion) for gehejmeråd D. Wibe, amtmand i Gottorp amt, gehejmeråd Chr. Sehested, amtmand i Ejdersted, Husum og Svavsted, gehejmeråd I. G. v. Holstein, amtmand i Tønder, og gehejmeråd Joh. Ludv. v. Königstein, amtmand i Åbenrå og Løgumkloster³. For Femern modtoges hyldingen af

¹ Hertug Philip Ernst anmodede senere om en kopi af eden, hvilken tilsendtes ham den 8. novbr. Inländische Registratur. 1721, fol. 318.

² Se dagbogen i kongehusets arkiv, pk. Dronning Anna Sophia.

³ Se herom og om det følgende hyldingsprotokollen fra 1721 i Tyske kanc.